

НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЗА ДАНИМИ МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГІВ

Л.В. Лях потенціалу України порівняно з іншими країнами світу присвячено ряд робіт вітчизняних науковців, зокрема: І.Ю. Єгорова, Є.А. Жукович, С.В. Захаріна, Л.А. Мусіної, Л.І. Федулової. Отримано інформативні оцінки в контексті проведення статистичного аналізу стану й перспектив розвитку науково-технічного й інноваційного потенціалу України, розглянуто вплив інновацій на конкуренцію на галузевих ринках, зокрема місце інновацій у ринковому середовищі, ефекти на R&D ринках [2].

Актуальність. Розвиток науково-технологічного потенціалу й активна інноваційна діяльність є найважливішими факторами, що обумовлюють у сучасному світі трансформацію економіки як на національному, так і на глобальному рівні. Саме ці сфери соціально-економічного буття зумовлюють докорінні зміни в структурі національного виробництва, міжнародному поділі праці, формуванні шляхів і моделей національного розвитку. Економічне зростання значною мірою залежить від здатності країни вчасно адаптуватися до технологічних зрушень, уміння засвоювати нові економічні ніші, забезпечувати виробництво нових видів продукції і послуг з високою часткою доданої вартості [1].

Процеси інноваційного розвитку потребують постійної уваги й кваліфікованого моніторингу, порівняння з показниками країн, що досягли успіхів у розбудові власного наукового потенціалу й генеруванні інновацій. Це сприятиме створенню конкурентних переваг на довготривалу перспективу.

Метою дослідження є визначення місця України серед інших країн світу за рівнем інноваційного розвитку на основі даних міжнародних рейтингів і статистики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню сучасного стану інноваційного по-

Серед зарубіжних учених можна виділити праці В.Г. Матвейкіна, Е. Менсфілда, Б. Твісса, Р. Фостера, які присвячуються проблемам переходу країн до інноваційної моделі економічного зростання.

Проте варто відзначити, що проведення дослідження основних тенденцій інноваційного розвитку залишається актуальним.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний розвиток економіки притаманний усім розвинутим країнам світу. Він є одночасно і фактором, і результатом економічного зростання. Його ефективність обумовлюється змістом відповідних інноваційних напрямів, що задовольняють потреби динамічного розвитку економіки. Рівень ефективності використання інновацій залежить значною мірою від імовірності усунення протиріч між потребами і можливостями їхнього впровадження.

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України, в першу чергу, характеризується незначним впливом інноваційних факторів на економічне зростання, існуванням бар'єрів, які уповільнюють підвищення

рівня використання інновацій у вітчизняній економіці та їхньої ефективності.

Аналіз рівня інноваційної спроможності відіграє дуже важливу роль у визначенні готовності економіки країни до подальшого самостійного розвитку.

Інноваційний розвиток у значній мірі сприяє досягненню державою конкурентоспроможності. При цьому, враховуючи високі темпи технічного прогресу, для створення інновацій необхідна певна законодавча й матеріальна база, висококваліфіковані кадри, поточні наукові дослідження і розробки. Наявність такої бази можна визначити як інноваційну спроможність країни.

У розвинутих країнах сформувалася інноваційна модель економічного розвитку, яка ґрунтується на інтенсивному продукуванні й використанні нових знань, за рахунок втілення яких в освіті, технологіях, організації виробництва, досягається 70%–85% приросту ВВП. Позитивний вплив інновацій на рівень конкурентоспроможності економіки країни позначається на зростанні продуктивності праці й доданої вартості, структурному оновленні економіки, зростанні питомої ваги високотехнологічних, наукоємних галузей у структурі виробництва й експорту, підвищенні якості продукції, а отже – на розширенні

ринків збуту.

Підсумки дослідження інвестиційного й інноваційного розвитку України останніх років засвідчують підвищення ролі цілеспрямованої державної політики, орієнтованої на підтримку цілісності інноваційного процесу – від наукової розробки до інвестування масового виробництва. Це сприяло тому, що рейтинг України підвищився в Глобальному індексі конкурентоспроможності (ГІК) і Глобальному інноваційному індексі (ГІІ).

Нині ГІК є комплексним вимірником конкурентоспроможності країн, що узагальнює експертні оцінки більш ніж 1300 незалежних експертів з різних країн і сфер діяльності, а також дані офіційної статистики країн.

За даними звіту Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність за 2011–2012 рр., Україна серед 142 країн посіла 82-ге місце проти 89-го у 2010–2011 рр. Провідні позиції займають Швейцарія, Сінгапур і Швеція. (рис. 1) [3].

Унаслідок економічних і політичних негараздів Україна втратила 16 позицій за 2009–2010 рр. Але у 2011 р. становище країни дещо поліпшилось. Це дало змогу піднятися в рейтингу на сім позицій. Україна продовжує демонструвати свої основні конкурентні переваги – освіта і ємність ринку, що є основою

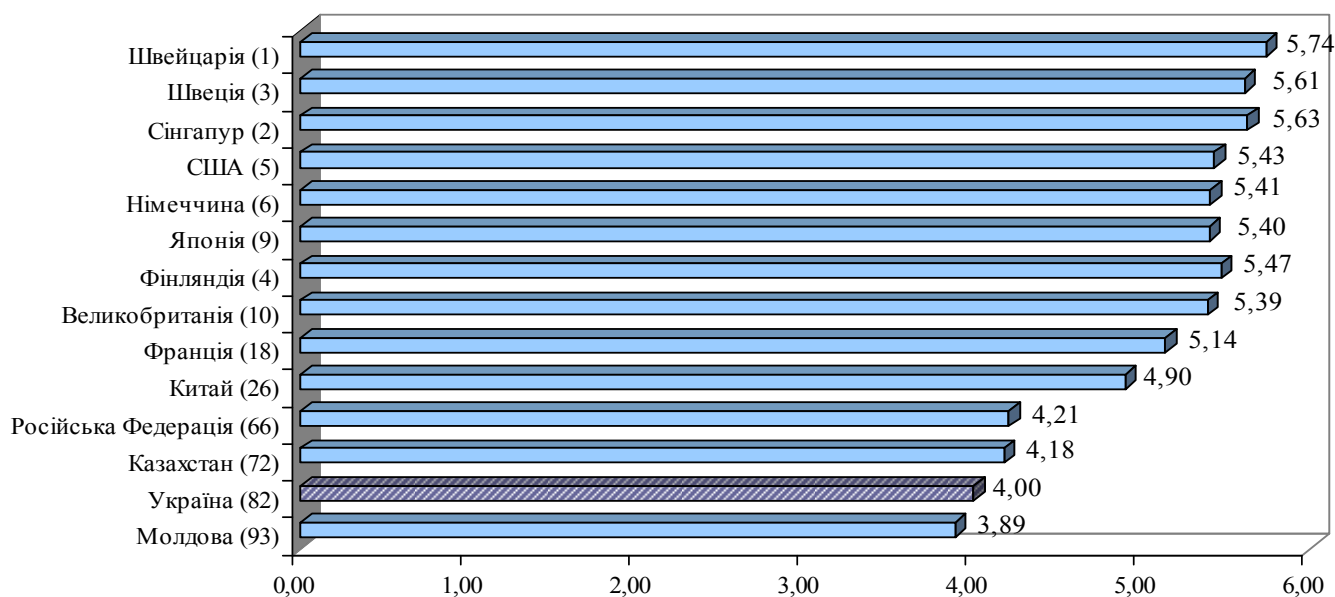

Рис. 1. Рейтинг країн за ГІК у 2011 р.

для подальшого економічного зростання. Але з іншого боку, незважаючи на проведені реформи, залишаються слабкою система інституцій (131 місце) і неефективним ринок товарів і послуг (129 місце). Пріоритетним напрямом розвитку має стати стабілізація фінансового сектору України (116 місце) і підвищення рівня розвитку бізнесу (103 місце).

Серед основних невикористаних можливостей – підіндекси «Інновації» і «Технологічна готовність». Рейтинг України за підіндексом «Інновації» у 2011–2012 рр. знизився до 74-го місця проти 63-го у 2010–2011 рр. На зниження цього рейтингу у 2011–2012 рр. порівняно з попереднім періодом вплинуло погіршення таких його складових: інноваційна спроможність; видатки компаній на дослідження і розвиток; кількість патентів, отриманих у США (відповідно мінус п'ять, шість, сім позицій).

Рейтинг України за підіндексом «Технологічна готовність» у 2011–2012 рр. підвищився до 82-го місця проти 83-го у 2010–2011 рр. Варто відзначити, що у 2011–2012 рр. поліпилися такі його складові: рівень освоєння технологій та використання широкопasmового доступу до Інтернету (відповідно плюс десять, дванадцять позицій). Але слабкою стороною залишаються: наявність новітніх технологій й інтернет-користувачі на 100 осіб (відповідно мінус чотири, двадцять дві позиції).

Оцінювання *ГІІ* є частиною великого дослідження, в якому розглядаються як комерційні результати інноваційної діяльності в країнах, так і активність урядів щодо заохочення й підтримки інноваційної діяльності у своїй державній політиці.

Показники Індексу дають змогу визначити стан державних інститутів, інноваційної інфраструктури, бізнесу, людського капіталу й наукових досліджень.

Крім показників, які традиційно застосовуються для оцінювання розвитку інноваційної сфери (частка витрат на НДДКР у ВВП, кількість дослідників), використовуються

показники, що відображають якість роботи дослідницьких інститутів, рівень доступу до інформаційних і комунікаційних технологій, розмір частки поновлюваних джерел енергії, інтенсивність конкуренції на внутрішньому ринку, характер взаємодії між підприємствами реального сектору економіки.

За даними доповіді «Глобальний інноваційний індекс-2012», Україна посіла 63 місце серед 141 країни світу, набравши 36,1 бала зі 100 можливих. У 2011 р. Україна займала 60 місце серед 125 досліджуваних країн; у 2010 р. – 61, а в 2009 р. – 79.

Розраховується *ГІІ* на основі семи підіндексів, які складаються з трьох-шести простих показників кожний (усього 84 показники). Перші п'ять підіндексів включені до складу інноваційного вхідного субіндексу, останні два, що відображають результати наукових досліджень і творчість – до інноваційного вихідного індексу. *ГІІ* обчислюється як середнє арифметичне інноваційного вхідного й інноваційного вихідного індексів, які являють собою середнє арифметичне своїх підіндексів.

В інституціональному підіндексі Україна посідає 117 місце (у тому числі щодо політичної ситуації – 91; регуляторної – 86; бізнес-середовища – 137).

У 2011 р. людський капітал і наукові дослідження вивели Україну на 48 позицію. При цьому за рівнем освіти країна посіла 51 позицію; вищої освіти – 34; досліджень і розробок – 57.

За рівнем інфраструктури Україна посилсила свої позиції порівняно з попереднім роком і опинилася на 98 місці рейтингу (плюс три позиції).

Ринкові показники України оцінені в 38,7 балів, завдяки чому в 2012 р. вона посіла 68 місце (за кредитами – 59, рівнем торгівлі й конкуренції – 65, інвестицій – 88).

За оцінкою бізнес-досвіду Україна посіла 51 місце (за кількістю працівників розумової праці – 55; інноваційними зв'язками – 85; сприйняттям знань – 33).

За результатами наукових досліджень Україна у 2012 р. піднялась у рейтингу на десять позицій. Цей показник оцінений у 39,2 бали (30 місце) проти 40 місця у 2011 р., а творчість – у 29,2 бали, або 83 місце проти 70 місця у 2011 р.

Перше місце за значенням ГІІ посіла Швейцарія, друге – Швеція, третє – Сінгапур. Також до першої десятки увійшли: Фінляндія, Великобританія, Голландія, Данія, Гонконг, Ірландія і США (рис. 2) [4].

Серед багатьох країн ЄС у 2012 р. порівняно з 2009 р. спостерігається спадна тенденція. Так, Німеччина втратила 13 позицій, Франція – 5.

Серед країн БРІК зростанням рейтингу відзначилася лише Росія, піднявшись у 2012 р. на 51 місце, що на 17 позицій вище показника 2009 р. У Китаї, Індії та Бразилії відповідно до ГІІ спостерігається спад інноваційного розвитку.

Крім ГІІ в доповіді «Глобальний інноваційний індекс-2012» визначається рейтинг країн за *Індексом інноваційної ефективності*, який характеризує створення сприятливих умов для

досягнення інноваційної результативності. За цим показником у 2012 р. Україна посіла 14 місце серед 141 досліджуваної країни; у 2011 р. – 40, а в 2010 р. – 54. Це свідчить про значне підвищення ефективності інноваційної діяльності в країні.

Значне зростання за цим індексом спостерігається в Китаї та Індії. Так, Китай у 2012 р. посів перше місце в рейтингу, піднявшись порівняно з 2010 р. на 13 позицій; Індія перемістилась на другу позицію, а в 2010 р. була на сто першому місці.

Індекс інноваційного потенціалу (Innovation Capacity Index). Нещодавно Європейська бізнес-школа оприлюднила другий звіт «Innovation Capacity Index 2010–2011», в якому вимірюється інноваційний потенціал 131 країни світу. Індекс заснований на п'яти субіндексах: інституційне середовище; людський капітал, навчання, соціальне залучення; нормативно-правова база; дослідження і розробки; адаптація і рівень використання ІКТ.

У звіті міститься різнобічний підхід до визначення ролі інновацій в забезпеченні економічного і соціального розвитку, висвітлюється

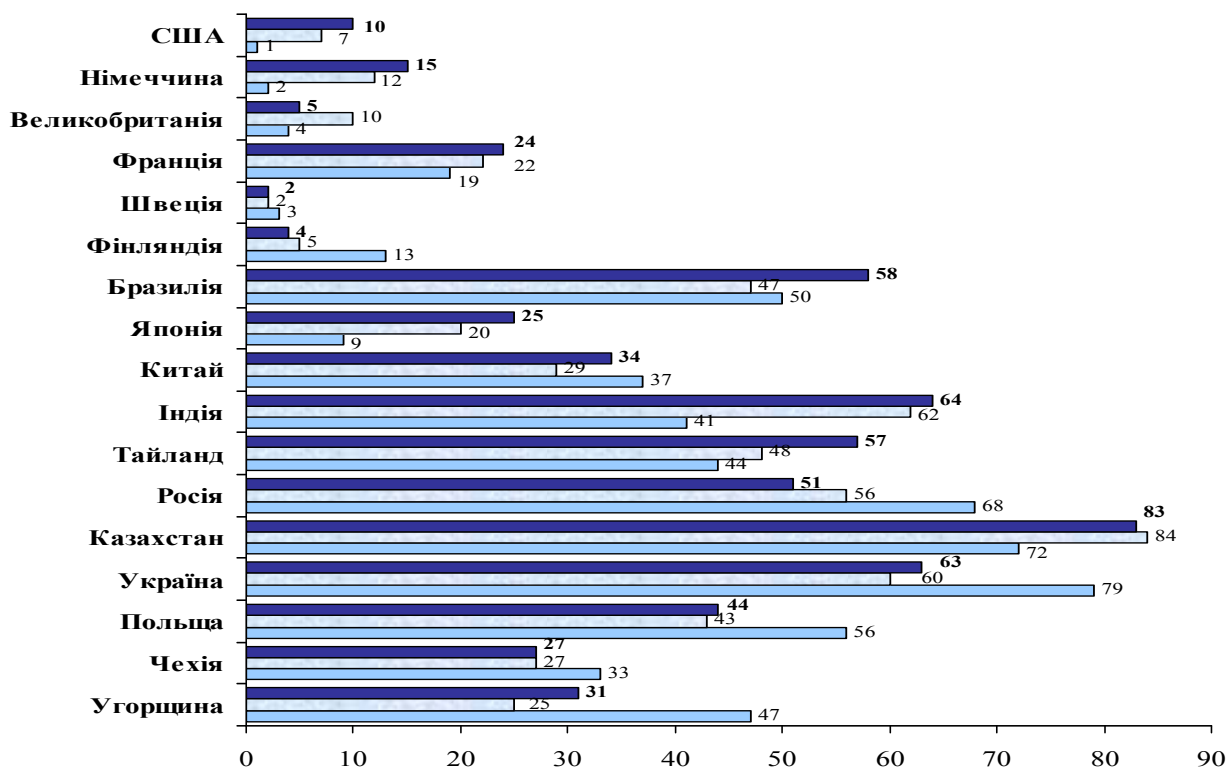

Рис. 2. Динаміка ГІІ за 2009–2012 рр.

вплив інновацій на економічне зростання в країнах, що розвиваються, і майбутня можливість використання технологічних інновацій для пом'якшення наслідків зміни клімату.

Згідно з даними «Innovation Capacity Index 2010–2011» Україна посіла 61-ше місце рейтингу. Поліпшилися показники (рис. 3) таких субіндексів, як людський капітал, навчання, соціальне залучення, нормативно-правова база (відповідно плюс одна, сім позицій).

Казахстан і Росія випереджають Україну, стабільним залишається положення Польщі, як і за попередній період. Азербайджан піднявся в рейтингу з 74-го на 50-те місце, посиливши свою позицію за всіма субіндексами. Лідерами за цим Індексом у 2010–2011 рр. є Швеція, Швейцарія і Сінгапур. Значно поліпшилися показники в Індонезії – 11 позицій; Бразилії, яка перемістилася з 87-го на 81-ше місце. Індія втратила три позиції, Аргентина – дві [5].

Індекс мережевої готовності (WEF-

INSEAD Network Readiness Index) враховує наявність умов для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій; готовність до їхнього використання громадянами, діловими верствами і державними органами; реальний рівень використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у громадському, комерційному й державному секторах.

Слід зазначити, що за два роки (2011-2012 рр.) структура індексу була вдосконалена: акцент зроблено на оцінці впливу ІКТ на конкурентоспроможність. До індексу додали новий актуальний індикатор – кількість користувачів широкосмугових мереж мобільного зв'язку. При цьому було скасовано ряд застарілих індикаторів. Унаслідок змін у структурі Індексу нинішній рейтинг не може порівнюватися безпосередньо з попередніми виданнями. Фокус уваги змістився від доступу до технологій у бік ефективного застосування ІКТ.

Відповідно до нового набору індикаторів

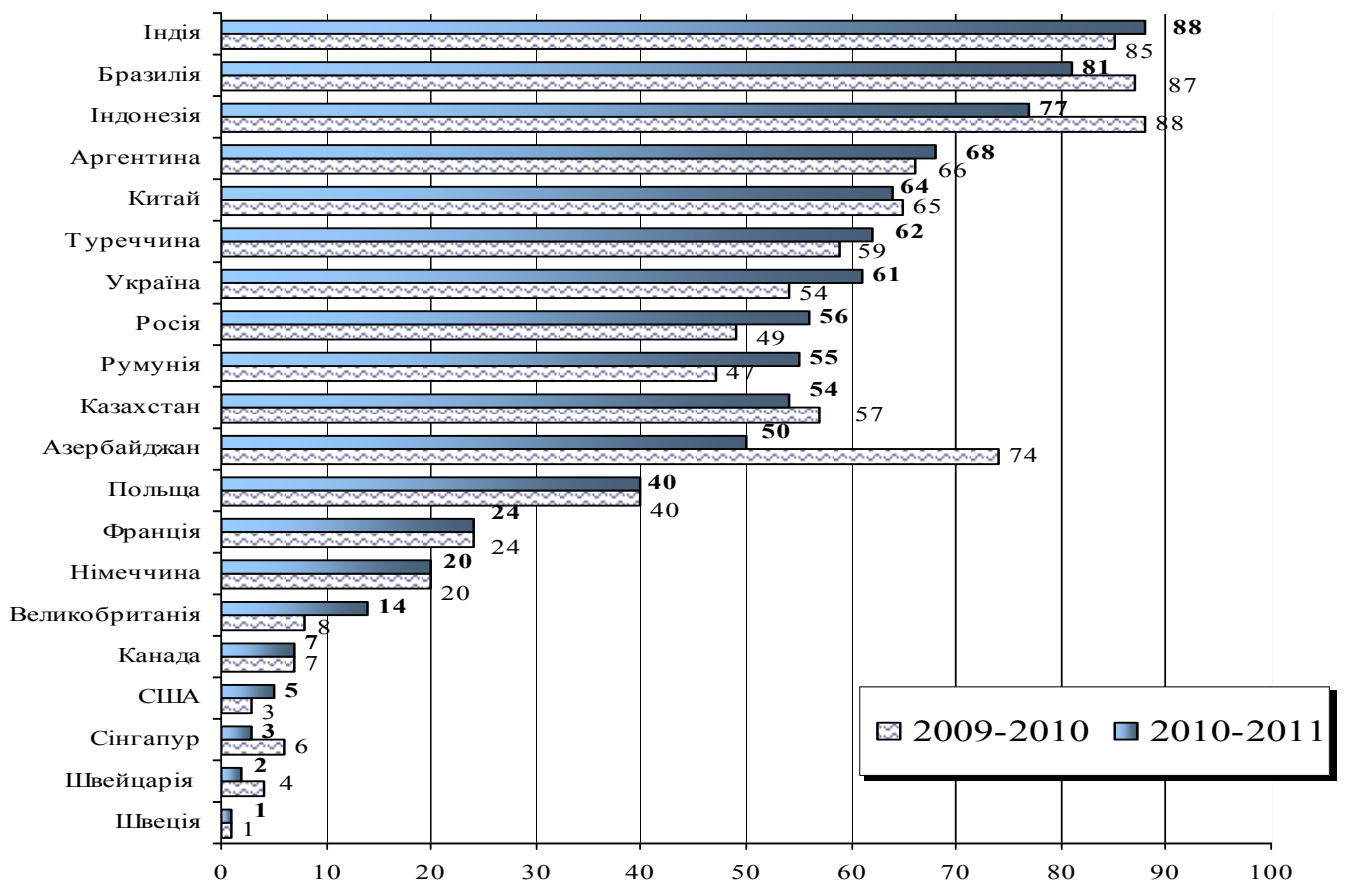

Рис. 3. Рейтинг України і деяких країн світу за «Innovation Capacity Index»

Україна у 2011–2012 рр. поліпшила свою позицію в рейтингу, посівши 75-те місце серед 142 досліджуваних країн. За рівнем доступності ІКТ і навичками в користуванні Україна зайняла друге і 39-те місця відповідно; за впливом ІКТ на економіку – 66-те, а за впливом на соціальну сферу – 80-те. У 2011 р. ІКТ активно використовувалися громадянами у приватному секторі – 72-ге місце рейтингу, у бізнес секторі – 76-те місце. За якістю інфраструктури і цифрового контенту Україна посіла 74-те місце [6].

Лідерами за Індексом мережевої готовності у 2011–2012 рр. залишилися Швеція і Сінгапур. П'ятірку лідерів замикає Швейцарія; США й Канада зайняли восьму і дев'яту позицію; Німеччина і Франція відповідно посідають 16 і 23 місця рейтингу; Китай – 51; Росія і Казахстан – відповідно 56 та 55.

Слід відзначити, що роль ІКТ посилюється з кожним роком. За показником кількість індивідуальних користувачів Інтернету згідно з «The Global Information Technology Report 2012» Україна посіла 55-те місце.

Індекс економіки знань – Knowledge Economy Index (KEI) визначає результативність науково-технологічної сфери і формується з чотирьох підіндексів: економічний і інституційний режим; інноваційна система; освіта; інформаційно-комунікаційні технології.

Зазначений індекс щорічно оцінюється Інститутом Світового банку шляхом узагальнення результатів різних міжнародних експертних обстежень і даних офіційної статистики.

Позиція України за Індексом економіки знань протягом 2007–2009 рр. була незмінною – 51 місце рейтингу.

Згідно з даними Світового банку Україна у 2012 р. серед 146 країн займає 56-те місце в загальному рейтингу зі значенням KEI 5,73. При цьому основною конкурентною перевагою залишається освіта. За цим показником Україна посідає 21 місце, оскільки коефіцієнт охоплення середньою спеціальною й вищою

освітою протягом останніх кількох років становить близько 81% [7].

До країн-лідерів за Індексом економіки знань належать Швеція, Фінляндія, Данія, Норвегія, Нідерланди. За підіндексом «інноваційна система» перше місце займає Швейцарія, за підіндексом «освіта» – Нова Зеландія, за підіндексом розвитку ІКТ – Бахрейн.

За підіндексом «інноваційна система» у 2012 році Україна зайняла 59-те місце з показником 5,76.

Висновки

Отже, згідно з наведеними даними, Україна має потенціал для розвитку, але відстає від провідних країн світу за багатьма показниками, що характеризують інноваційну діяльність. Позиції нашої держави в різних міжнародних рейтингах свідчать про те, що зростання економіки країни можливе лише за умов здійснення цілеспрямованої інноваційної політики, приведення у відповідність до неї підприємницької діяльності, здійснення реальних кроків у напрямі реалізації необхідних структурних змін в економіці і технологічній модернізації виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науковий та інноваційний потенціал України у міжнародних статистичних порівняннях: Монографія / Єгоров І.Ю., Жукович І.А., Ришкова Ю.О. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2010. – 156 с.
2. Соловійов В.П. Проблеми оцінки потенціалу конкуренції у високотехнологічній економіці // Наука та наукознавство. – №1. – 2008.
3. The Global Competitiveness Report 2011–2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf
4. The Global Innovation Index 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org/gii/main/fullreport/index.html>
5. Innovation Capacity Index 2009–2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.augustolopez-claros.net/docs/IDR2010_ICI_LopezClaros_Mata.pdf
6. Global Information Technology Report 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/Global_IT_Report_2012.pdf
7. Knowledge Economy Index 2012 Ranking [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/INTUNIKAM/Resources/2012.pdf>